

УДК [342.95:342.7–053](477)

Н. В. КОЛОМОЄЦЬ,*кандидат юридичних наук,**доцент кафедри адміністративного права та процесу**Харківського національного університету внутрішніх справ*

РОЛЬ АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА В МЕХАНІЗМІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ПРАВ ДИТИНИ В УКРАЇНІ

У контексті принципів та положень адміністративного права досліджено становлення нормативно-правової бази захисту прав дитини в Україні та вплив на її розвиток норм і стандартів міжнародного права. Здійснено спробу детально розкрити принципи адміністрування в механізмі реалізації прав дитини в Україні. Обґрунтовано зв'язок захисту прав дитини в Україні з предметом вивчення адміністративного права.

Ключові слова: права дитини, статус дитини, інтереси дитини, адміністрування, правовий захист, сімейна політика.

Забезпеченню прав дитини в Україні в умовах сьогодення приділяється значна увага як з боку держави та громадських організацій, так і з боку міжнародної спільноти. Значним поштовхом на шляху до цього стали, по-перше, кризова гуманітарна ситуація на сході країни і, по-друге, посилення євроінтеграційних процесів, що відбуваються у зв'язку з цим у нашій державі, а також міжнародне співробітництво в усіх сферах суспільних відносин.

У світі основним принципом ставлення до дитини вважається принцип найвищих інтересів дитини [1, с. 34–35]. У преамбулі Європейської конвенції про здійснення прав дітей (Страсбург, 25 січня 1996 р.) зазначено, що держави, які підписали цю Конвенцію, переконані, що діти повинні мати можливість реалізовувати свої права. Значить, права та найвищі інтереси дітей мають враховуватися та підтримуватися. Існує ціла низка міжнародних нормативно-правових актів, які закріплюють права дитини та особливий порядок їх захисту. У першу чергу це Де-

кларація прав дитини (резолюція 1386 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1959 р.) та Конвенція про права дитини (прийнята резолюцією 44/25 Генеральної Асамблеї ООН від 20 листопада 1989 р.). Дата підписання Конвенції Україною – 21 лютого 1990 р. ратифіковано її відповідною постановою Верховної Ради України від 27 лютого 1991 р. № 789-ХІІ. Конвенцію набула чинності для України 27 вересня 1991 р., у зв'язку з цим міжнародні стандарти, які визначають правове становище дітей, мають юридичну силу на території України.

Із підписанням Конвенції нашою державою вона взяла на себе зобов'язання вжити необхідних законодавчих, адміністративних і просвітницьких заходів щодо забезпечення прав та інтересів дітей. Отже **метою** статті є теоретичне осмислення ролі основоположних засад адміністративного права в механізмі реалізації захисту прав дитини в нашій державі.

На національному рівні органами державної влади на сьогодні здійснено вже чимало,

а саме: конституційний принцип охорони та захисту сім'ї, дитинства, материнства та батьківства реалізується в різних галузях законодавства – адміністративному, цивільному, житловому, трудовому, про охорону здоров'я, про соціальне забезпечення тощо. Крім того, прийнято низку спеціальних законів, які також спрямовані на досягнення цієї мети. Зокрема, це закони України: «Про державну допомогу сім'ям з дітьми», «Про охорону дитинства», «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей», «Про приєднання України до Конвенції про стягнення аліментів за кордоном» та низка інших.

З метою забезпечення належних умов для реалізації громадянських, економічних, соціальних та культурних прав дітей в Україні, беручи до уваги необхідність особливого піклування про дитину, а також на виконання Україною міжнародних зобов'язань у сфері прав дитини та відповідно до ст. 102 Конституції України Указом Президента України запроваджено посаду Уповноваженого Президента України з прав дитини.

Вказані кроки є дійсно важливими та ключовими у захисті прав дитини. Адже відомо, наприклад, що протягом багатьох століть правовий статус дитини визначався, у першу чергу, наявністю або відсутністю шлюбу її батьків. Так звані «позашлюбні» діти розглядалися як особи «другого ґатунку». Слід зазначити, що на законодавчому рівні цьому ганебному розподілу дітей було покладено край першими післяреволюційними законодавчими актами – Декретом ЦВК та СНК РРФСР від 18 грудня 1917 р. та Кодексом законів про акти громадянського стану, шлюбне, сімейне та опікунське право, прийнятим 16 вересня 1918 р. У них було вказано, що основою сім'ї визнається дійсне походження дитини. Ніякого розходження між шлюбним та позашлюбним спорідненням не встановлювалося. Діти, батьки яких не одружені між собою, прирівнювалися у правах з дітьми, які народилися від одружених осіб. Аналогічну норму була закріплено у ст. 93 Кодексу законів про акти громадянського стану, про сім'ю та опіку 1919 р., який не набрав чинності внаслідок воєнних дій на території України, та ст. 1 Кодексу законів про сім'ю, опіку, шлюб та акти громадянського стану УРСР 1926 р. Таким чином найбільш одіозну

підставу нерівності дітей було зруйновано. Принцип рівності дітей незалежно від наявності шлюбу між батьками було закріплено у ст. 57 Кодексу про шлюб та сім'ю України 1969 р. Він знайшов своє підтвердження і в чинному Сімейному кодексі України 2002 р. [1, с. 32–33].

Засади рівності встановлюються не лише стосовно дітей, народжених у шлюбі чи поза ним. Так, у ст. 3 Закону України «Про охорону дитинства» встановлено, що всі діти на території України, незалежно від раси, кольору шкіри, статі, мови, релігії, політичних чи інших переконань, національного, етнічного або соціального походження, майнового стану, стану здоров'я та народження дітей і їхніх батьків (чи осіб, які їх замінюють) або будь-яких інших обставин, мають рівні права і свободи, визначені цим Законом та іншими нормативно-правовими актами [2].

Однак, незважаючи на вказані зусилля органів державної влади, органів місцевого самоврядування, неурядових організацій і суспільства в цілому, ситуація із забезпеченням належних прав дітей в Україні не вирішена належним чином, а проблеми охорони материнства та дитинства у державі залишаються нагальними і потребують подальшого дослідження та врегулювання [3].

Питання реалізації та захисту прав дитини в Україні є безпосереднім предметом вивчення адміністративного права, оскільки відповідно до ч. 3 ст. 51 Конституції України [4] держава бере на себе обов'язок щодо охорони сім'ї, дитинства, материнства та батьківства, а також створення умов для зміцнення сім'ї, що є прямим завданням органів виконавчої влади із впровадження та реалізації цих положень.

Сімейна політика, що реалізується в державі, спрямована, в першу чергу, на забезпечення широкого кола прав та інтересів дітей. Тому, закономірним є той факт, що діти як фізичні особи є індивідуальними суб'єктами адміністративного права, а також суб'єктами соціального захисту та адміністративної опіки [5, с. 67].

Після свого народження дитина набуває адміністративно-правового статусу, що є складовою частиною його загальноправового статусу, який встановлений Конституцією України, Законом України «Про громадянство» та іншими законодавчими актами нашої держави. Основою адміністративно-правового статусу громадян України є їх адміністративна правоздатність. Вона виникає з моменту народження громадянина і припиняється з його смертю.

Адміністративна правоздатність не може бути відчужена, від неї навіть не можна добровільно відмовитися. Наявність адміністративної правоздатності підтверджується відповідними документами: свідоцтвом про народження (для громадян України, які не досягли 16-річного віку), паспортом громадянина або іншими документами, що підтверджують громадянство України. Адміністративна правоздатність є основою адміністративної дієздатності. Повна адміністративна дієздатність настає з досягненням 18-річного віку, а обмежена – з 16-річного віку, часткова дієздатність може наставати у більш ранньому віці. Так, по досягненні 16-річного віку громадяни України зобов'язані отримати паспорт, дотримуватись правил паспортної системи, вони можуть притягатись до адміністративної відповідальності тощо. Із 6-річного віку діти мають право, наприклад, вступати до загальноосвітньої школи, а в більш ранньому віці – до дошкільних закладів освіти. Одночасно вони набувають обов'язку дотримуватись правил для учнів відповідних закладів освіти. Згідно зі ст. 11 Закону України «Про об'єднання громадян» після досягнення 15-річного віку громадянин має право бути засновником молодіжних та дитячих організацій [6, с. 214–216]. Отже, становище дитини у відносинах із державними органами урегульовується нормами адміністративного права.

Крім того, адміністративне право акумулює правові норми, які регламентують адміністративно-правовий статус членів сім'ї. Проте не варто забувати, що це не стосується відносин, які виникають безпосередньо між батьками та дітьми, оскільки вони не є адміністративними (не є відносинами влади і підкорі), а є рівними. Тобто вертикаль стосунків між ними не виникає. Батьки не мають владних повноважень стосовно дитини. У своєму ставленні до дитини вони зобов'язані виходити з того, що перед ними особа, яка має свої власні права та інтереси. Більше того, дитина має право на підвищений захист своїх прав навіть і проти своїх батьків, коли ті виконують свої батьківські обов'язки неналежним чином. В юридичному сенсі правовідносини батьків і дітей – це правовідносини горизонтальні, відносини рівних сторін. Інша справа, яким чином визначається воля дитини. Зрозуміло, вольові якості людини формуються не з моменту народження, а протягом певного часу. Зважаючи на цей природний фактор, у праві існує чимало спеціальних механізмів, які, з одного боку, дають змогу розглянути дитину як окрему вольову «одини-

цю», а з іншого, – передати право формулювати та визначати її волю іншим особам, які за своїми природними якостями здатні це робити, – батькам, усиновлювачам, опікунам, піклувальникам тощо [1, с. 8–9]. Адміністративне право ж у даному випадку дає можливість визначити ті чи інші категорії сімей, фіксуючи їх адміністративну правосуб'єктність, що виявляється в можливості використовувати сукупність різноманітних заходів адміністративної опіки, які забезпечуються не тільки засобами юридичної техніки, а й реалізуються в рамках матеріальних та соціальних гарантій.

Неабияке значення в реалізації прав дитини відіграють адміністративні послуги. Різноманітність і багаточисельність адміністративних послуг обумовлюється значною кількістю нормативно-правових актів, що регламентують процедуру їх надання. Окремі процедури надання адміністративних послуг отримали своє закріплення як на рівні законів, так і на рівні підзаконних нормативно-правових актів. Так, у системі адміністративних процедур з надання адміністративних послуг можна виділити процедуру, пов'язану з реєстрацією такого факту, як народження, що є умовою реалізації прав дитини та визначає її як окремих суб'єкт права незалежно від свого віку та здатності здійснювати свої права власними діями. Адже відповідно до ч. 1 ст. 7 Конвенції про права дитини [7] дитина реєструється відразу після народження і саме з цього моменту набуває свої права.

Саме адміністрування в механізмі реалізації прав дитини в Україні базується на принципах: 1) законності; 2) застосування переважно методів виховання і переконання, що передбачають вжиття примусових заходів лише після вичерпання всіх інших заходів впливу на поведінку дітей; 3) гласності, тобто систематичного інформування про стан справ щодо захисту прав дітей, правопорушень серед дітей, про роботу центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики з питань сім'ї та дітей, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері сім'ї та дітей, служб у справах дітей, спеціальних установ і закладів соціального захисту для дітей у відкритій державній статистиці, засобах масової інформації; 4) збереження конфіденційності інформації про дітей, які вчинили правопорушення і до яких застосовувалися заходи індивідуальної профілактики; 5) неприпустимості приниження честі і гідності дітей, жорстокого поводження з ними [8].

Як результат, доходимо **висновку**, що адміністративне право тісно пов'язане з механізмом реалізації захисту прав дитини в Україні, оскільки:

- адміністративне право є певною мірою похідним від конституційного права, а значить, його норми спрямовані на уточнення та роз'яснення основних конституційних положень, що регламентують статус та основні права дитини;
- норми адміністративного права спрямовані на врегулювання виконавчо-розпорядчої діяльності суб'єктів адміністративно-правового регулювання (дітей, з одного боку, та центральних органів виконавчої влади, місцевого самовряду-

вання та інших органів і служб у справах дітей та спеціальних установ для дітей, з іншого боку);

- норми адміністративного права спрямовані на охорону прав, свобод та інтересів дитини;
- загальнообов'язковість та імперативність норм адміністративного права дають можливість чітко й неухильно реалізовувати державну політику відносно дітей. Виконання норм адміністративного права гарантується та забезпечується силою державного впливу аж до примусу;
- норми адміністративного права є нормами-гарантіями реалізації взаємних прав і обов'язків між дитиною та державою.

Список використаних джерел

1. Сімейний кодекс України : наук.-практ. комент. / за ред. І. В. Жилінкової. – Харків : Ксилон, 2008. – 855 с.
2. Про охорону дитинства : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 30. – Ст. 142.
3. Про Рекомендації парламентських слухань «Забезпечення прав дітей в Україні. Охорона материнства та дитинства» : постанова Верховної Ради України // Відомості Верховної Ради України. – 2005. – № 48. – Ст. 491.
4. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
5. Черемухина Ю. А. Несовершеннолетний гражданин как субъект административного права / Ю. А. Черемухина // Современное право. – 2007. – № 2. – С. 66–69.
6. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : [підручник] / за заг. ред. О. М. Бандурки. – Харків : Золота миля, 2011. – 584 с.
7. Конвенція про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021.
8. Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей : закон України // Відомості Верховної Ради України. – 1995 – № 6. – Ст. 35.

Надійшла до редколегії 13.06.2014

КОЛОМОЕЦ Н. В. РОЛЬ АДМИНИСТРАТИВНОГО ПРАВА В МЕХАНИЗМЕ РЕАЛИЗАЦИИ ЗАЩИТЫ ПРАВ РЕБЁНКА В УКРАИНЕ

В контексте принципов и положений административного права исследовано становление нормативно-правовой базы защиты прав ребёнка в Украине и влияние на её развитие норм и стандартов международного права. Совершена попытка детально раскрыть принципы администрирования в механизме реализации прав ребенка в Украине, обосновывана связь защиты прав ребенка в Украине с предметом изучения административного права.

Ключевые слова: права ребёнка, статус ребёнка, интересы ребёнка, администрирование, правовая защита, семейная политика.

KOLOMOIETS N. V. THE ROLE OF ADMINISTRATIVE LAW WITHIN THE MECHANISM OF REALIZING CHILDREN RIGHTS' PROTECTION IN UKRAINE

This article is devoted to studying the mechanism of children rights' realization in Ukraine in the context of the principles and provisions of administrative law. Formation of the normative and legal basis of children rights' protection in Ukraine and its impact on the development of norms and standards of international law are researched. An attempt to reveal in details the principles of administration within the mechanism of realizing children rights in Ukraine, which are in legality; applying mainly methods of education and persuasion; transparency; privacy of the information about children, who have committed offenses and who were treated with the measures of individual prevention; inadmissibility of humiliation of children honor and dignity, child abuse, etc. is made in the article. The conclusions ground a striking connection between children rights' protection in Ukraine and the object of studying administrative law, where it is stated that the administrative law is to some extent derived from the constitutional law, and therefore its norms are aimed at clarification and explanation of the main constitutional provisions governing the status and fundamental rights of a child. The norms of administrative law are aimed at resolving executive and administrative activity of the subjects of administrative and legal regulation (children – on the one hand, and central bodies of the executive power, local authorities and other bodies and services for children and special institutions for children, on the other hand). They are also aimed at protecting

the rights, freedoms and interests of a child; generally obligation and imperative character of administrative law norms make it possible to realize the state policy concerning children clearly and strictly. Realization of administrative law norms is guaranteed and secured by the power of the state influence up to compulsion; norms of administrative law are the norms-guarantees of mutual rights and duties realization between a child and the state.

Keywords: *children rights, a child status, child interests, administration, legal protection, family policy.*
